

národní
úložiště
šedé
literatury

Památkový postup pro uplatnění zájmů a cílů památkové péče u objektů zahradního umění s vysokým podílem sbírek

Staňa, Ivan
2016

Dostupný z <http://www.nusl.cz/ntk/nusl-203173>

Dílo je chráněno podle autorského zákona č. 121/2000 Sb.

Tento dokument byl stažen z Národního úložiště šedé literatury (NUŠL).

Datum stažení: 25.04.2024

Další dokumenty můžete najít prostřednictvím vyhledávacího rozhraní nusl.cz .

1. IDENTIFIKACE

Název památkového postupu	PAMÁTKOVÝ POSTUP PRO UPLATNĚNÍ ZÁJMŮ A CÍLŮ PAMÁTKOVÉ PÉČE U OBJEKTŮ ZAHRADNÍHO UMĚNÍ S : VYSOKÝM PODÍLEM SBÍREK
Dedikace	"Význam introdukce a sortimentů dřevin pro památky : zahradního umění" Identifikační kód: DF12P01OVV005
Řešitel	: Botanický ústav AV ČR, v.v.i., Zámek 1, 252 43 Průhonice
Autoři	: Ing. Ivan Staňa Ing. Jana Kohlová

2. CÍL PAMÁTKOVÉHO POSTUPU

Cílem památkového postupu je stanovit postup a obsah jednotlivých kroků pro zajištění zájmů a cílů památkové péče u objektů zahradního umění, v kterých je lokalizován vysoký podíl rostlinných sbírek, především dřevin. Metodický postup spočívá v realizaci logického sledu oborových průzkumů a jejich interpretace. Cílem je sjednocení oborových postupů s ohledem na specifické zastoupení rostlinných sbírek v památkách zahradního umění (PZU). Specifikum těchto problémů spočívá v umístění jednotlivých taxonů (vegetačního prvku, položky sbírky), které bylo realizováno bez potřebné znalosti kompozice objektu. Tento rozpor je v současné péči o tyto objekty zahradního umění pouze obtížně řešitelný.

3. VLASTNÍ POPIS PAMÁTKOVÉHO POSTUPU

Památkový postup vychází z koncepční řady "certifikovaných metodik", které vznikly v rámci projektu "Význam introdukce a sortimentů dřevin pro památky zahradního umění". Konkrétně se jedná o:

- (a) Metodika pro evidenci živých sbírek v památkách zahradního umění
- (b) Metodika popisu živých sbírek v památkách zahradního umění pro zápis do centrální evidence sbírek
- (c) Metodika vyhodnocování procesu introdukce v památkách zahradního umění
- (d) Metodika záchrany a revitalizace introdukovaných dřevin

Památkový postup používá z těchto metodik v různé míře navržené metodické principy, doplňuje je a nově formuluje postup a obsah jednotlivých kroků pro zajištění zájmů a cílů památkové péče u objektů zahradního umění, v kterých je lokalizován vysoký podíl rostlinných sbírek. Vymezení obsahu termínu "sbírka" v souvislosti s PZU generuje i obsah nového pojmu "celková sbírková hodnota" - blíže viz. Metodika pro evidenci živých sbírek v památkách zahradního umění. V kontextu s tímto vymezením spočívá systémové a dlouhodobé uplatňování zájmů a cílů památkové péče ve vztahu ke "správě sbírek" v řešení aktuálních a potenciálních střetů mezi "kompoziční hodnotou" jedince/vegetačního prvku a jeho "introdukční hodnotou".

3.1 Kompozice objektu, kompoziční principy a vegetační prvky

Poznání kompozičních principů je výsledkem komplexní analýzy území, která zohledňuje všechny složky kompozice – umístění a architektonický význam staveb, průběh terénu, vedení komunikací, využití vodních prvků a v neposlední řadě i využití vegetačních prvků v cílové kompozici. Velký význam při stanovování kompozičních principů mají historické souvislosti vztažené ke vzniku a vývoji PZU, zejména základní záměry, styly a překryv časových vrstev.

Z kompozice lze dále odvodit i členění na hierarchicky uspořádané kompoziční jednotky. Pro rozsáhlé PZU je tento krok metodicky velmi vhodný. Hierarchicky uspořádané kompoziční jednotky tvoří celý objekt – kompoziční úseky – kompoziční oddělení – kompoziční pododdělení – kompoziční skupiny – kompoziční prvky

Vegetační prvky tak spoluvytvářejí prostor PZU a působí v něm svou skladbou (porosty, skupiny stromů, stromořadí, solitéry) a svým vzhledem (habitem, velikostí, barvou listů, květem, podzimním barvením, strukturou větvení apod.). Při zpracování mapových podkladů jsou při analýze vymezeny hlavní složky kompozice – kompoziční osy, kompoziční vazby, kompoziční pohledy a průhledy s liniemi a plochami prostorové regulace, hlavní a vedlejší kompoziční uzly (např. vstupní místa, významná odpočinková místa, místa výhledů, významné křižovatky cesty, místa křížení os a průhledů apod.), ale i např. trasy scénických cest.

Každý objekt PZU může mít své charakteristické kompoziční principy, např. zdůraznění hlavních prostorových os alejí, rámování pohledů dřevinami s barevně výraznými listy apod.

Standardem pro užívání terminologie a členění vegetačních je metodika Pejchal & Šimek (2012).

Souhrn základních metodických kroků k vytvoření této mapové vrstvy:

- identifikace základních záměrů, stylů, časových vrstev
- komplexní analýza k určení všech složek kompozice
- z kompozice odvozené členění na základní úseky a jednotlivá oddělení
- identifikace vegetačních prvků a stanovení jejich relativního významu

Smyslem těchto analýz je stanovit význam jednotlivých vegetačních prvků pro kompozici objektu a tím i stanovit kompoziční hodnotu jedince. Vegetační prvky jsou tak posuzovány ve

vztahu ke kompozičním vazbám – zda tuto kompozici spoluvytvářejí, jsou k ní indiferentní nebo zda ji narušují. Významem jedince v kompozici (kompoziční hodnotou jedince) se rozumí jeho funkční začlenění do konceptu díla a jeho přínos pro celkový výraz tohoto díla, případně pro jeho dílčí části. Z hlediska objektu může být význam jedince jak pozitivní - podporující celkovou kompozici, tak i negativní, kompozici narušující.

Základní metodický princip tedy spočívá ve stanovení kompoziční hodnoty jedince. Popis této skutečnosti vychází z kompozice jako celku s tím, že základní entitou se stává jedince resp. vegetační prvek. K této entitě jsou pak vztahovány i další jeho hodnoty (viz dále). V rámci navržené Metodiky pro evidenci živých sbírek v památkách zahradního umění (v procesu certifikace) je navržena stupnice pro kompoziční hodnotu:

1. Mimořádně cenná dřevina

- má podmiňující význam pro kompozici prostoru a je nositelem významných estetických vlastností (výrazná solitéra, skupina či akcent)

2. Dřevina cenná z hlediska kompozičních principů a jejich celoobjektového uplatnění

- (lemy průhledů, porostní pláště, charakteristická dřevina kompozice, clony aj.)

3. Dřevina cenná z hlediska kompozičního detailu

- (v rámci menších ploch objektu většinou bez vztahu k celkové kompozici)

4. Indiferentní dřevina

- nepřímý kompoziční význam eventuelně význam v určitých případech možný

5. Nevhodná dřevina

- nerespektující kompozici, rušivá

Stanovení kompoziční hodnoty jedince je úzce spojeno s jeho původností v kompozici. Hodnocení "původnosti jedince v kompozici" může být jako samostatné nebo je součástí kompoziční hodnoty.

3.2 Sběrka dřevin v památce zahradního umění, introdukční hodnota

Živou sbírkou v památce zahradního umění se rozumí zpravidla sbírka dřevin (stromů a keřů), autentických, elementárních prvků, specifických pro určitý objekt a tvořících základní stavební kameny pro kompozici PZU.

Do sbírky jsou zařazeni pouze jedinci, kteří splňují stanovená hodnotová kritéria. Kategorie hodnocení pro zařazení jedince do sbírky (slouží k vyhodnocení celkové sbírkové hodnoty) jsou:

- Introdukční hodnota jedince
- Kompoziční hodnota jedince (včetně původnosti jedince v kompozici)
- Sadovnická hodnota

Takto vymezený metodický nástroj umožní nejen identifikovat sbírku jako celek a jednotlivé dřeviny v ní, ale zohlední i další vlastnosti charakterizující živé organismy v rámci architektonického díla. Zejména je to postavení dané dřeviny v kompozici PZU, včetně umístění a významu v konkrétním vegetačním prvku, popř. prostorově explicitní údaje umožněné integrací všech dat v GISové aplikaci. Spojením pohledů architekta, dendrologa, botanika, ekologa, památkové péče, a samozřejmě i správce PZU, dostáváme metodiku evidence, která postihne mnohorozměrnost památek zahradního umění.

Introdukční hodnota jedince

Introdukované (nepůvodní) dřeviny jsou nedílnou složkou děl zahradního umění prakticky od doby jeho vzniku. Introdukované dřeviny jsou nositeli řady pozitivních vlastností, které mnohdy u domácích druhů nenajdeme. V památkách zahradního umění mají dřeviny v drtivé převaze estetický význam, jen výjimečně najdeme památkové objekty, kde u introdukce převažoval význam hospodářský (zkoušení nových perspektivních druhů například v lesnictví).

Pro kategorizaci taxonů jsou navrženy stupně introdukční hodnoty:

1. Unikátní introdukovaný taxon, celorepublikového nebo evropského významu

- Jedná se o první introdukci taxonu na území státu, případně kontinentu, popřípadě taxon hybridního původu vzniklý nebo nalezený v objektu. Popř. taxon, který byl získán od introduktora nebo od autora jména taxonu (Vilmorin, Wilson etc.).

2. Méně běžný introdukovaný taxon (v republikovém měřítku)

- Dřevina v rámci státu málo běžná, která v současnosti není v běžném komerčním sortimentu okrasných školek. Může jít jak o botanický druh, tak též o hybrid nebo kultivar stejné charakteristiky.

3. Běžný introdukovaný druh (v republikovém měřítku)

- Dřevina v rámci státu běžná, která je součástí komerčního sortimentu okrasných školek. Může se jednat jak o botanický druh, tak též o hybrid nebo kultivar stejné charakteristiky.

Všechny tři hodnocené kategorie pak mají podkategorii, která určuje to, jestli u introdukovaného jedince jde dohledat jeho původ – tedy místo, ze kterého byl do objektu dovezen, případně rok jeho výsadby a další údaje o introdukovaném jedinci.

Poznámka: sadovnická hodnota představuje celkovou hodnotu jedince z pohledu zahradní a krajinářské architektury, vyjadřující současnou a potenciální funkčnost, vyplývající z jeho biologických vlastností – tedy především kombinace taxonu (včetně jeho vhodnosti na dané stanoviště), dendrometrických veličin, architektury nadzemní části, stáří a obou aspektů vitality. Je ustáleným oborovým standardem, který tvoří základ hodnocení dřevinných vegetačních prvků. Toto standardní hodnocení je rozšiřováno modulárně, dle potřeb o další aspekty - zde "introdukční a kompoziční hodnota jedince"

3.3 Řešení aktuálních a potenciálních střetů mezi "kompoziční hodnotou" jedince /vegetačního prvku a jeho "introdukční hodnotou"

V kontextu s vymezením obsahu termínu "sbírka" v souvislosti s PZU spočívá systémové a dlouhodobé uplatňování zájmů a cílů památkové péče ve vztahu ke "správě sbírek" v řešení aktuálních a potenciálních střetů mezi "kompoziční hodnotou" jedince/vegetačního prvku a jeho "introdukční hodnotou".

Tab.č.1 Matice variant je přehledem možných kombinací, které reálně nastávají/mohou se objevit při hodnocení vegetačních prvků, především dřevin. Zdrojem těchto informací je terénní průzkum zpracovaný v souladu s doporučením v certifikovaných metodikách. Pro prostorovou analýzu je nutno nebo možno /podle velikosti PZU) využít nástroje GIS.

Tab.č.1 Matice variant			
Kompoziční hodnota	Introdukční hodnota		
	1. Unikátní introdukovaný taxon, celorepublikového nebo evropského významu	2. Méně běžný introdukovaný taxon (v republikovém měřítku)	3. Běžný introdukovaný druh (v republikovém měřítku)
1. Mimořádně cenná dřevina má podmiňující význam	soulad zájmů	soulad zájmů	soulad zájmů
2. Dřevina cenná z hlediska kompozičních principů a jejich celoobjektového uplatnění	soulad zájmů	soulad zájmů	soulad zájmů
3. Dřevina cenná z hlediska kompozičního detailu	soulad zájmů	soulad zájmů	soulad zájmů
4. Indiferentní dřevina	soulad podmíněný*4)	soulad podmíněný*4)	soulad zájmů
5. Nevhodná dřevina	aktuální střet*1)	aktuální střet*2)	aktuální střet*3)

- *1) koncepční řešení: nutnost hledat takové řešení, které neohrozí dlouhodobě předmětného jedince (vegetační prvek) a bude přijatelné z hlediska zájmů památkové péče i za cenu dočasného negativního ovlivnění kompozice

- *2) provozní řešení: nutnost hledat takové řešení, které neohrozí aktuálně předmětného jedince (vegetační prvek) a bude přijatelné z hlediska zájmů památkové péče bez negativního ovlivnění kompozice
- *3) neodkladné řešení: operativní upřednostnění zájmů památkové péče, ohrožení existence předmětného jedince (vegetační prvek) je přijatelné
- soulad podmíněný*4): soulad zájmů památkové péče a správy sbírek je podmíněný důsledným upřednostněním významu předmětného jedince (vegetační prvek) z hlediska jeho introdukční hodnoty

4. NÁVRH KONKRÉTNÍCH UŽIVATELŮ VÝSLEDKU

Památkový postup může být uplatněn ve všech objektech památek zahradního umění. s podílem introdukovaných dřevin - tedy téměř ve všech významných PZU. Vedle potřeb památkové péče pro oblast PZU a správců objektů, slouží specialistům v oboru dendrologie, památkové péče, krajinářským architektům a projektantům, správcům objektů památek zahradního umění a badatelům v oboru historie památek zahradního umění.

Způsob využití výsledku: památkový postup je určen pro využití bez omezení.

Protokol (potvrzení) o ověření v praxi

"Památkový postup pro uplatnění zájmů a cílů památkové péče u objektů zahradního umění s vysokým podílem sbírek" byl ověřen Ing. Přemyslem Krejčíříkem, Ph.D., autorizovaným architektem pro obor krajinářská architektura, Vinohrady 1039, 69142 Valtice.

Protokol o ověření v praxi je přílohou Památkového postupu.

5. SEZNAM POUŽITÉ SOUVISEJÍCÍ LITERATURY,

BALDER, H., A. REUTEREN et R. SEMMLER. Handbuch zur Baumkontrolle: Blatt-, Kronen-, Stammprobleme. - Berlin: Patzer Verlag, 2003, 134 s. ISBN 3-87617-106-7.

BEAN W. J. (1973, 1987, 1989, 1989a): Trees and shrubs hardy in the British Isles. Ed. 8, Vol. 1, A-C (1989), Vol. 2, D-M (1973), Vol. 3, N-Rh (1987), Vol. 4, Ri-Z. - John Murray, London.

BENČAĎ F. (1982): Atlas rozšírenia cudzokrajných drevín na Slovensku a rajonizácie ich pestovania. - Bratislava, VEDA: 451 p. – map., 359 p. – text.

DEBRECZY Z. et RÁCZ I. (2012): Conifers Around the World. Vols. 1, 2. - Budapest: DendroPress Ltd., 1089 p.

HIEKE K. (1965–1976): Dřeviny zámeckých parků v Čechách a na Moravě. - Věd. Pr. Výzk. Úst. Okras. Zahrad., Průhonice. [Kraj: Středočeský, 1965, 3:71–127, Východočeský, 1967, 4:99–149, Jihočeský, 1970, 5:14–69, Západočeský, 1970, 5:71–135, Severočeský - In: Acta Průhoniciana, 1973, 28: 1–124, Jihomoravský, 1976, 34:1–190].

KRAUS F. et HELEBRANT L. Mrazové škody na dřevinách v parku Botanické zahrady ČSAV v Průhonicích. In Zprávy Botanické zahrady ČSAV Průhonice. Průhonice u Prahy: Botanická zahrada ČSAV, 1965, s.51-76.

KŘÍŽ Z. (1971): Zámecké parky Severomoravského kraje. - Ostrava, 1971: 1–319.

KRÜSSMANN G. (1972): Handbuch der Nadelgehölze. - Verlag Paul Parey, Berlin und Hamburg, 370 p.

KRÜSSMANN G. (1976): Handbuch der Laubgehölze I. - Verlag Paul Parey, Berlin und Hamburg, 490 p.

KRÜSSMANN G. (1977): Handbuch der Laubgehölze II. - Verlag Paul Parey, Berlin und Hamburg, 470 p.

KRÜSSMANN G. (1978): Handbuch der Laubgehölze III. - Verlag Paul Parey, Berlin und Hamburg, 500 p.

MACHOVEC, J. (1970): Inventarizace dřevin. In: KAVKA, B. a kol. Krajinářské sadovnictví. - Praha: SZN, p. 478 - 480.

MACHOVEC J. (1982): Sadovnická dendrologie. - Praha: SPN.

PEJCHAL M. (2008): Arboristika 1.: obecná dendrologie. - Mělník: Vyšší odborná škola zahradnická a střední zahradnická škola Mělník, , 160s.

PEJCHAL M. (2010): Rostliny a autenticita památek zahradního umění. - Acta horticulturae et regioteecturae 13: 56-60.

PEJCHAL M. et ŠIMEK P. (2012): Metodika hodnocení dřevin pro potřeby památkové péče. - Lednice na Moravě: Mendelova univerzita v Brně, Zahradnická fakulta, 60 p.

REHDER A. (1940): Manual of cultivated trees and shrubs. Ed. 2. - Dioscorides Press, Portland, Oregon. 996 p. [reprint: 1990, Dioscorides Press, Portland, Oregon.]

ROLOFF A. et BÄRTELS A. (2014): Flora der Gehölze. Bestimmung, Eigenschaften und Verwendung. Ed. 4., Eugen Ulmer, Stuttgart, 912 p.

SHIGO A.L. (1994): A New Tree Biology. - Durham: 618 p.

SILVA TAROUCA E. E. et SCHNEIDER C. K. (1922): Unsere Freiland-Stauden. Anzucht, Pflege und Verwendung aller bekannten in Mitteleuropa im Freien kulturfähigen ausdauernden krautigen Gewächse. Ed. 2. - Wien, Hölder, Pichler & Tempsky, et Leipzig, G. Freytag Verlag 1922, 382 s.

SILVA TAROUCA E. E., AMBRÓZY I., ARENDS E. et SCHNEIDER C. K. (1922): Unsere Freiland-Laubgehölze; Anzucht, Pflege und Verwendung aller Bekannten in Mitteleuropa im freien kulturfähigen Laubgehölze. Ed. 2. - Wien, Hölder, Pichler & Tempsky .1922, 463 p.

SILVA TAROUCA E. E., APPEL O. et SCHNEIDER C. K. (1923): Unsere Freiland-Nadelhölzer; Anzucht, Pflege und Verwendung aller bekannten in Mitteleuropa im freien Kulturfähigen Nadelhölzer mit Einschluss von Ginkgo und Ephedra. Ed. 2. - Wien, Hölder, Pichler & Tempisky 1923, 301 p.

SVOBODA A.M. (1965): Dendrologická společnost a spolková zahrada. - In Zprávy Botanické zahrady ČSAV Průhonice. Průhonice u Prahy: Botanická zahrada ČSAV, 1965: 39-50.

SVOBODA A.M. (1976): Introdukce okrasných jehličnatých dřevin. - Studie ČSAV, Praha: Academia.

SVOBODA A.M. (1981): Introdukce okrasných listnatých dřevin. - Studie ČSAV, Praha: Academia.

SVOBODA P. (1967): Botanická zahrada ČSAV v Průhonicích. Vznik, vývoj a dnešní stav. 2. [Botanical garden of the Academy of Sciences at Průhonice. Origin, development and contemporary condition.]. - Zpr. Bot. Zahr. Průhonice 3(1967): 1–277.

SVOBODA P. (1967a): Botanická zahrada ČSAV v Průhonicích. Vznik, vývoj a dnešní stav. 1. [Botanical garden of the Academy of Sciences at Průhonice. Origin, development and contemporary condition.]. - Zpr. Bot. Zahr. Průhonice 2(1966): 1–175.

TÁBOR I. et SOUČKOVÁ M. (1995): Dendrologická zahrada Výzkumného ústavu okrasného zahradnictví Průhonice. Průhonice, 1–176.

6. SEZNAM PUBLIKACÍ, KTERÉ PŘEDCHÁZELY PAMÁTKOVÉMU POSTUPU A BYLY PUBLIKOVÁNY

ANONYMUS (2014-): Garden Art Manager (GAM). - Software [webová aplikace v prostředí GIS, vytvořená rámci projektu MK „Význam introdukce a sortimentů dřevin pro památky zahradního umění“ (NAKI DF12P1OVV005)]. - HF BIZ, s.r.o., Šumperk, a Botanický ústav AVČR, Průhonice.

KIRSCHNER J., KOHLOVÁ J. & SOUČEK J. (2014): Metodika popisu živých sbírek v památkách zahradního umění pro zápis do centrální evidence sbírek. - Certifikovaná metodika, certifikace MK v rámci projektu DF12P01OVV005. - Botanický ústav AV ČR, Průhonice.

KIRSCHNER J., SOUČEK J. (2015): Metodika vyhodnocování procesu introdukce v památkách zahradního umění. Certifikovaná metodika (projekt NAKI DF12P1OVV005, MK, submitted).

KIRSCHNER J., KOHLOVÁ J. et SOUČEK J. (2015a): Metodika pro evidenci živých sbírek v památkách zahradního umění. - Certifikovaná metodika (projekt NAKI DF12P1OVV005, MK, submitted).

KIRSCHNER J., WILD. J., ALTMAN J. & DOLEŽAL J. (2015): Towards the formalization of ornamental tree introduction in monuments of garden architecture. A review of principal factors. - Urban Forestry and Urban Greening [submitted].

WILD J., KIRSCHNER J., MORAVEC D., KOHLOVÁ J. (2014): Měření mikroklimatu jako jeden z předpokladů úspěšné introdukce okrasných dřevin. - Acta Průhoniciana 108: 5-13.

WILD J., KIRSCHNER J., MORAVEC D., KOHLOVÁ J. (2015): Přímá měření mikroklimatu jako jeden z předpokladů úspěšné introdukce okrasných dřevin. - Acta Průhoniciana 108: 5-13,

7. VÝSTUPY Z ORIGINÁLNÍ PRÁCE

KOHLOVÁ J., STAŇA I.: Kompoziční principy a vegetační prvky - Průhonický park – část park. - Specializovaná mapa s odborným obsahem k projektu „Význam introdukce a sortimentu dřevin pro památky zahradního umění“ (NAKI DF12P1OVV005), 2013.

WILD J., KIRSCHNER J. & KOHLOVÁ J.: Průhonický park. Stanovištní charakteristiky a vegetační prvky I. Syntéza topoklimatologických parametrů. - Specializovaná mapa s odborným obsahem [7 map, 1 p. text]. BÚ AVČR Průhonice. 2014.

KOHLOVÁ J.: Kompoziční principy a vegetační prvky - Kačina. - Specializovaná mapa s odborným obsahem. V rámci projektu MK „Význam introdukce a sortimentů dřevin pro památky zahradního umění“ (NAKI-kód DF12P1OVV005). - Botanický ústav AVČR, Průhonice. 2014

TÁBOR I., WILD J.: Mapa introdukce do zahrad a parků ČR - výběr: introdukce sempervirentních (stálezelených) dřevin. - Specializovaná mapa s odborným obsahem. V rámci projektu MK „Význam introdukce a sortimentů dřevin pro památky zahradního umění“ (NAKI-kód DF12P1OVV005). - Botanický ústav AVČR, Průhonice. 2014.

KOHLOVÁ J. & SOUČEK J.: Kompoziční principy a vegetační prvky - Praha Stromovka-Starý park. Specializovaná mapa s odborným obsahem. V rámci projektu MK „Význam introdukce a sortimentů dřevin pro památky zahradního umění“ (NAKI-kód DF12P1OVV005). - Botanický ústav AVČR, Průhonice. 2015.